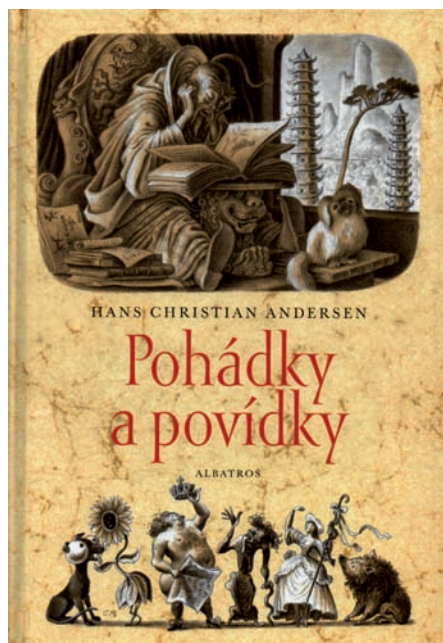

Pohádky

Eventyr, fortalte for Børn
dánsky (Dánsko), 1835–1872
Žánr: pohádky

Hans Christian Andersen

V příběhu *Děvčátko se sirkami* chudá holčička prodává sirky bosa, protože jeden pantofel po mamince ztratila a druhý jí ukradli. Na kost promrzlá a plná beznaděje zažihá sirku a poté celý svazek, plameny ji pohltní a ráno najdou lidé její tělo. Malá mořská víla se zamiluje do lidského prince, pro jehož lásku je ochotna obětovat vše, dokonce i vlastní jazyk. Princ však dává přednost jiné a víla se mění ve vzduch. Některé Andersenovy pohádky mají šťastný konec, i když cesta k němu vede přes utrpení a slzy, kterými například dívka Gerda vysvobodí kamaráda Kaje ze zajetí Sněhové královny. Mnohé příběhy mají společensko-kritický podtext: v *Císařových nových šatech* jde oklamáný císař nahý městem a všichni skládají hold kráse jeho neexistujících šatů. Jenom malé nevinné dítě, které nezná přetvářku, vyřkne pravdu. Často zde vystupují postavy outsiderů, např. *Ošklivé káčátko* nebo *Cínový voják* bez jedné nohy, jenž statečně bojuje o srdce tanečnice, s níž ho osud spojí až v ničivých plamenech.

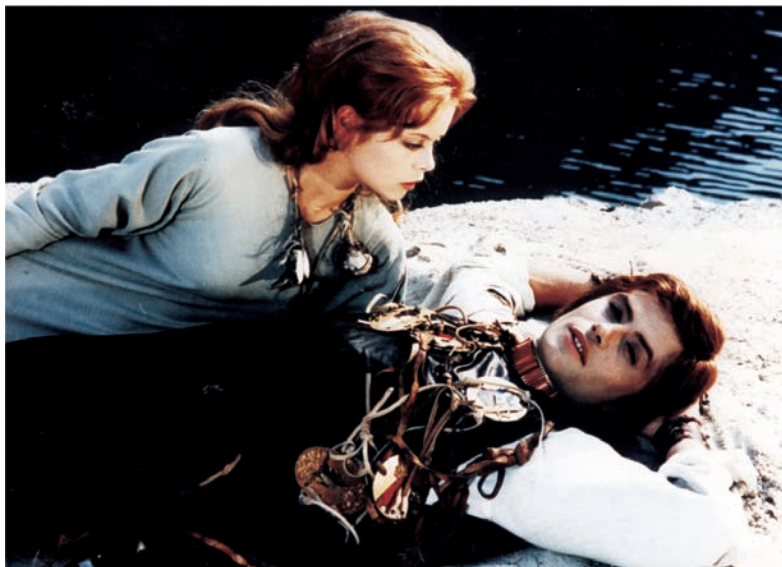

Obálka s ilustracemi Cyrila Boudy v grafické úpravě Otakara Karlase (Albatros, 2003).

Česká stopa:

Na rozdíl od přislazených hollywoodských verzí zachoval český režisér Karel Kachyňa ve své filmové verzi *Malé mořské víly* (1976) Andersenův původní osudový příběh i s nešťastným koncem.

Hans Christian Andersen (1805–1875) je jedním z nejznámějších pohádkářů na světě, jeho pohádky byly přeloženy do více než stovky jazyků. Patří k evropskému literárnímu kánonu a dodnes se čtenáři podivují nad jejich přitažlivostí, drsností i moderností zároveň. Literární tvorba tohoto dánského autora však zahrnuje i romány, básně a divadelní hry, které sice nikdy nepředčily proslulost pohádek, ale ve své době mu přinesly mnohdy více uznání. Dodnes je čtenářsky oblíbená jeho autobiografie *Pohádka mého života* (Mit Livs Eventyr, 1855, česky 1965) nebo idylický pohádkový příběh *Šťastný Per* (Lykke-Peer, 1870, česky 1975)

Miroslava Šafránková
a Petr Svojtka v poetické
filmové adaptaci *Malé
mořské víly* (1976).

pojednávající o chudém chlapci, kterému osud přeje a stane se slavným umělcem.

Andersen vycházel z lidových pohádek, psal však moderním jazykem a tematicky vycházel z vlastního nepříliš harmonického života. Do pohádkových textů vepsal svůj příběh chudého chlapce bez vzdělání, který celý život bojuje o místo ve společnosti a stejně zůstává jejím outsiderem. Jeho pohádky pojednávají o velmi smutných životních situacích a osudech, často mají společensko-kritický podtext a jen zřídka dojdou ke šťastnému konci, ve kterém by dobro zvítězilo nad zlem. Některé z nich (např. *Děvčátko se sirkami*) jsou natolik srdcervoucí, že se ani nelze domnívat, že by byly určeny dětem.

Pohádky vydával Andersen postupně celý život, první svazek vyšel v roce 1835, kdy bylo autorovi třicet let. V Dánsku se první sbírky nesetkaly příliš s úspěchem, ten přišel až v polovině čtyřicátých let s překlady do angličtiny. *Pohádky* vycházely postupně až do roku 1872

a celkem jich Andersen napsal 156. V Čechách vycházely Andersenovy pohádky v mnoha různých vydáních a překladech, které byly někdy ve snaze uhladit drsné vyznění textů uzpůsobeny dětskému čtenáři. V současné době je jejich nejvýznamnějším překladatelem do češtiny František Fröhlich, který ve svých překladech drží Andersenův moderní jazyk nepodbízející se dětem.

Andersenovy pohádky se dočkaly nesčetných adaptací ve všech uměleckých oblastech, které často původní texty zjemňovaly. Od roku 1956 uděluje na počest autora nevládní organizace IBBY při UNESCO Cenu Hanse Christiana Andersena, a to ve dvou kategoriích: spisovatelé a ilustrátoři. V České republice jsou jejími nositeli Bohumil Říha, Jiří Trnka a Petr Sís. **BG**

Doporučené vydání: Brio, Praha 2005–2006, 1720 stran. Přeložili Gustav Pallas, František Fröhlich, Hana Petráková, Jan Rak, ilustrovali Dušan Kállay a Kamila Štanclová. ISBN 80-863-87-6

Ježipetr aneb veselé historky a žertovné obrázky

Der Struwwelpeter
německy (Německo), 1845
Žánr: příběhy dětí/poezie

Heinrich Hoffmann

Název *Ježipetr* označuje soubor deseti výchovných veršovaných příběhů o dětech, které jsou většinou drasticky potrestány poté, co neuposlechly varování svých rodičů. Titulní postava Ježipetr si nechce nechat stříhat vlasy a nehty, a proto se mu všichni posmívají pro jeho odpudivý vzhled. Vzteklý Bedřich, který trápí zvířata, je pokousán psem, Pavlíneka hrající si se zápalkami uhoří, děti vysmívající se černouškovi jsou vymáhány v inkoustu. Konrádovi, který si cucá palce, je ustříhne krejčí, Kašpar odmítající jíst polévku umře hladu a Eda Neposeda houpající se u stolu na židli na sebe strhne ubrus. Nepozorný Jenda cestou do školy spadne do řeky a Robert, který se přes varování prochází venku za bouře, je větrem unesen neznámo kam. V pořadí pátý *Příběh divokého lovce* se jako jediný neodehrává v dětském světě: lovce zesměšní a potrestá jeho zamýšlená oběť – zajíc.

Původní obálka pro české vydání s grafickou úpravou
Daniely Benešové (Kalich, 2004).

Jednu ze světově nejúspěšnějších německých knih pro děti napsal a nakreslil frankfurtský lékař Heinrich Hoffmann (1809–1894) jako dárek k Vánocům roku 1844 pro svého třiletého syna – to proto, že nebyl spokojen s nabídkou soudobých dětských knih. Na naléhání přátel nechal knihu o rok později vydat a oproti jeho očekávání okamžitě získala obrovský úspěch. Postavy a citáty z příběhů se staly součástí německé kultury a kromě překladů do mnoha jazyků vznikly četné adaptace, variace a parodie této knihy.

Příběhy vycházejí z dobově podmíněného autoritářského výchovného stylu, ze současného pohledu tzv. černé pedagogiky pracující se strachem a varovnými příklady. Je pozoruhodné, že i když tato hlavní funkce *Ježipetra* během půldruhého století vymizela, neztratila knížka nic na své oblíbě u rodičů i u dětí. Hoffmann navázal na tradici osvětského varovného příběhu, avšak vyhnul se tehdy obvyklým návodům, jak se má dítě chovat. Jednotlivé příběhy obsahují příklady „chybných“ činností a jejich následky, ale příznačná je pro ně nadřazenost a místy i zesměšnění vychovatele. Např.

Původní obálka.

titulní obrázek neostříhaného Ježípetra na jedné straně odpuzuje i přitahuje svou ošklivostí, na druhé straně je zde aktér představen na podstavci jako hrdina.

V příběhu o „polévkovém“ Kašparovi je hlavní postavou chlapec, který odmítá jíst až do úplného vyhladovění. Přijímání potravy bylo v období stále ještě se vyskytujících hladomorů v Evropě téma aktuální, stejně jako bezradnost rodičů, kteří nevědí, co si se vzdorným potomkem počít – měšťanská vrstva se teprve emancipovala a otázky výchovy pro ni byly dosud spíše cizí či zkeslené. Jedná se také pravděpodobně o vůbec první zpracování psychické poruchy anorexie v literatuře. I jiných příběhů se později chopili psychiatři – v povaze neklidného Edy (v originále Zappel-

Philipp) a nesoustředěného Jendy (Hans Guck-in-die-Luft) spatřují rysy hyperaktivity a poruchy pozornosti. Je možné, že tyto rysy vypozařoval sám Hoffmann ze své klinické praxe dětského psychiatra.

Na příbězích je dále zajímavé jejich propojení s ilustracemi – místy se na ně přímo odkazuje. Obrázky se svou jednoduchostí, doslovností a místy i nereálnou zkratkou vymykají zvyklostem 19. století, čímž posilují hyperbolický ráz jednotlivých historek. **RM**

Doporučené vydání: Kalich, Praha 2004, 34 stran. Přeložil Tomáš Kafka, ilustroval Heinrich Hoffmann. ISBN 80-7017-002-6

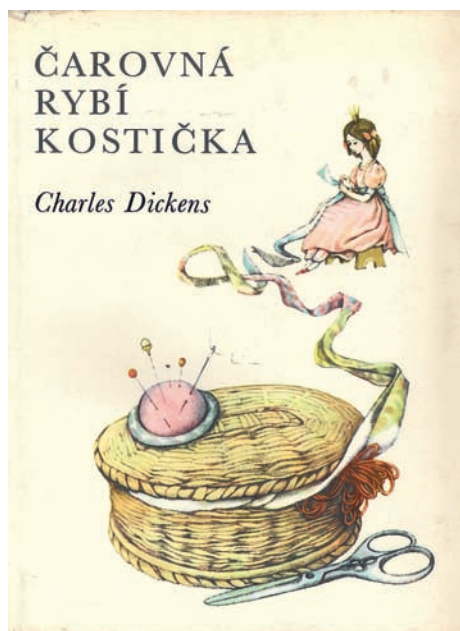
Ilustrace z původního vydání: Mikuláš hází tři špinavé kluky do kalamáře se inkoustem.

Čarovná rybí kostička

The Magic Fishbone
anglicky (Velká Británie/USA), 1868
Žánr: pohádka

Charles Dickens

Otec princezny Alenky koupil v obchodě pana Ploutvičky lososa. Setkal se s vílou Bábrlínou, která mu přikázala, aby své dceři kousek lososa nabídl, a poučila ho, co má Alenka udělat s kostičkou, která jí zbude na talíři. Kostička je kouzelná, může být použita jen jedenkrát a Alenčino přání splní, jedině „bude-li si je přát v pravý čas“. Alenka se stará o nemocnou královnu i osmnáct mladších sourozenců, kterým se často něco přihodí, vaří, šije... Tatínek se Alenky stále ptá, zda na kouzelnou kostičku nezapomněla. Domnívá se, že už nastal příhodný čas, aby ji použila. Jednou už je tak nešťastný, že se Alence svěřil se svým trápením – chudobou. Tehdy Alenka řekne: „Když jsme už udělali všechno, co bylo v našich silách, tati, a přece to nestačilo, pak myslím přišel vhodný čas, abychom požádali o pomoc ostatní!“ Přeje si, aby byl den výplaty. Ta náhle spadne dolů komínem, vzápětí přijede kočár s vílou Bábrlínou a krátce nato se v kostele koná svatba princezny Alenky a prince Princmetálie.

Obálka s ilustrací Dagmar Berkové a s grafickou úpravou Jiřího Blažka (Artia, 1970).

Česká stopa:

Důležitým českým vydáním pohádky je soubor *Modrý květ. Pět pohádek světových klasiků*, do něhož Státní nakladatelství dětské knihy v roce 1967 zařadilo ještě čtyři další pohádky autorů 19. století (Andersen, Brentano, de Musset a Wilde), čímž všem pohádkám vytvořilo odpovídající kontext.

Čarovná rybí kostička je druhým (a patrně nejpopulárnějším) z cyklu čtyř příběhů pro děti, který Charles Dickens (1812–1870) napsal na sklonku svého života na přelomu let 1867 a 1868. Poprvé byla vydána v americkém časopise *Our Young Folks* (1868). Anglický reprint vyšel vzápětí v časopise *All the Year Round*, tedy v týdeníku, který v letech 1850–1859 Dickens řídil. Celý cyklus vyšel posmrtně pod souborným názvem *Prázdninová povídka*

Charles Dickens učaroval čtenářům příběhy, z nichž dýchá atmosféra anglických Vánoc, např. Vánoční koleda.

(*A Holiday Romance*) v Dickensově dvorním londýnském nakladatelství Chapman & Hall v roce 1874.

Pohádky jsou napsány ve formě novely, každá z nich má fiktivního dětského autora. To vysvětluje, proč jsou tak „nepravděpodobné“. Nevšední příběh „z pera sedmileté slečny Alenky Rainbirdové“, jak Dickens uvádí na začátku *Čarovné rybí kostičky*, je zajímavý tím, že vypravěčka příběhu zůstává stále dítětem. Nedospěje, jak je tomu ve slavných Dickensových románech s dětskými hrdiny (např. Pip v *Nadějných vyhlídkách* či David Copperfield ve stejnojmenném románu). Alenčina rodina i prostředí, v němž žije, zobrazují způsob života i každodenní problémy typické středostavovské rodiny z viktoriánské éry. V pohádce je

velmi důležitým prvkem humor, ironie a nadšázka. Zajímavě se zde mísí realistické (Alenka a život její rodiny) a pohádkové (víla, kouzla) motivy.

Styl vyprávění ukazuje, že Dickens byl nejen zkušený romanopisec s citem pro tempo vyprávění, ale také nadaný vypravěč pohádek pro děti; příběh je napsán tak, aby se dal snadno předčítat. Je to patrné například z opakování důležitých vět a pasáží. Pro děti již předtím (ve čtyřicátých a padesátých letech 19. století) napsal vánoční příběhy. Představují nový literární žánr a jsou vyjádřením autorových životních postojů (bývají charakterizovány jako Dickensova „vánoční filozofie“). Nejslavnější z nich je *Vánoční koleda* (1843).

Pohádka o čarovné rybí kostičce je u nás důvěrně známá. Je předlohou stejnojmenného českého televizního filmu (1984) a k dvouletému výročí Dickensova narození byla uvedena divadelní adaptace v úpravě Ivy Peřinové. V zahraničí byla zpracována jako jedna z epizod televizního cyklu *Pohádková knížka Shirley Temple Blackové* (*Shirley Temple's Storybook*, adaptace Margaret Fittsová, 1958). **MRy**

Doporučené vydání: Artia, Praha 1970, 56 stran. Přeložila Jarmila Rosíková, ilustrovala Dagmar Berková.

Obálka původního vydání z roku 1868.